

Беззуб Ю.В. (Київ)

**ВОЛОДИМИР МІЯКОВСЬКИЙ –
ДОСЛІДНИК УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
РУХУ 40–80-х РОКІВ ХІХ ст.**

У статті аналізується науковий доробок авторитетного, але донедавна забутого дослідника українського національного руху 40–80-х років ХІХ ст. Володимира Міяковського, постать якого об'єднує два осередки становлення українознавства у ХХ ст. – Всеукраїнську Академію наук 1920-х та закордонні українознавчі установи 1930–1980-х років. Наголошується на введени істориком до наукового обігу значного масиву архівних джерел та започаткуванні концепції тогочасного українського руху, в основу якої покладено ідейний зв'язок між основними етапами національного відродження українців у ХІХ ст.

Сучасні дослідники українського національного руху ХІХ ст. значною мірою спираються на джерелознавчу та аналітичну спадщину двох «історичних шкіл» – дослідників 1920-х рр., згуртованих М. Грушевським навколо Всеукраїнської академії наук, та істориків-емігрантів, які працювали в закордонних українознавчих установах у 1930–1980-х рр. Ці осередки об'єднує постать історика, архівознавця, культуролога Володимира Варламовича Міяковського (1888-1972), у житті й діяльності якого відобразився тернистий шлях становлення українознавства в ХХ ст.

Донедавна В. Міяковський як знавець українського руху був відомий здебільшого на Заході. Проте й у зарубіжній україністиці опубліковані лише підготовчі матеріали для вивчення його наукового спадку. Так, В. Верига в журналі «Український історик» опублікував вибрану бібліографію друкованих праць В. Міяковського¹ (у повному вигляді надрукована 1984 р.)². У цьому ж часописі М. Антонович двічі подав короткі нариси про свого колегу, справедливо відзначивши, що найбільш плідним періодом у вивченні українського руху стали роки роботи В. Міяковського в Києві в 1918-1929 рр.³ З початку 1920 р. і до його розформування (1925) В. Міяковський завідував Київським губернським архівним управлінням (київською філією Головарху), а з 1922 і до арешту 1929 р. очолював Центральний історичний архів імені В. Антоновича в Києві. Активну діяльність у ВУАН дослідник поєднував з планомірними розшуками, систематичним вивченням та публікацією документальних матеріалів з історії українства. М. Антонович першим (щоправда без детального аналізу праць В. Міяковського) високо оцінив його як джерелознавця та дослідника українського руху ХІХ ст. і обґрунтував потребу вивчення та популяризації його наукового доробку.

У 1929 р. В. Міяковського було репресовано за звинуваченням у причетності до «Спілки визволення України» і до 1933 р. він перебував на засланні в Карелії. Після повернення до Києва вчений не мав можливостей для наукової праці, тому до війни був змушений працювати статистиком. Переживши німецьку окупацію в Києві, де працював директором Історичного архіву, 1943 р. виїхав до Праги; 1945 р. перебрався до Аугсбурга (Німеччина), а 1950 р. – до Нью-Йорка (США). В еміграції став одним із засновників

¹ Верига В. Вибрана бібліографія праць В. Міяковського // Український історик. – 1969. – № 1-3. – С. 144-148.

² Володимир Міяковський. Недруковане й забуте. Громадські рухи дев'ятнадцятого сторіччя. Новітня українська література / Ред. М. Антонович. – Нью-Йорк: УВАН у США, 1984. – С. 21-33.

³ Антонович М. Володимир Міяковський // Український історик. – 1969. – № 1-3. – С. 95-101; 1972. – № 1-2. – С. 116-119.

Української вільної академії наук (УВАН), керівником її Музею-архіву. Співробітничав з Українським історичним товариством. Дійсний член Наукового товариства ім. Т. Шевченка (з 1947) і УВАН (з 1948)¹.

У 1984 р. заходами УВАН у США видано збірник праць В. Міяковського «Недруковане й забуте» під редакцією М. Антоновича². На жаль, до видання не включено найважливіших праць про український рух, надрукованих у 1920-х рр. у збірниках «За сто літ», журналі «Україна» та інших раритетних на той час виданнях. Цей недолік у рецензії на збірник відзначив Л. Винар, підкресливши, що праці В. Міяковського про Кирило-Мефодіївське товариство та українське шістдесятництво ХІХ ст. досі не втратили наукового значення і заслуговують на окрему увагу³. Окрему статтю присвятила В. Міяковському Л. Залеська-Окиншевич⁴.

В Україні постать В. Міяковського досліджується з початку 1990-х років. З поміж новітніх досліджень особливу увагу привертають розвідки історика С. Білоконя, який увів до наукового обігу значну кількість документальних матеріалів до біографії та творчості вченого⁵. Ґрунтовну роботу про співпрацю В. Модзалевського та В. Міяковського в період Української революції опублікувала І. Борщ⁶.

Однак доробок В. Міяковського про українство 40–80-х рр. ХІХ ст. досі залишається малодослідженим, відсутні спеціальні розвідки, присвячені авторській концепції тогочасного українського руху, внеску дослідника в історіографію проблеми. З огляду на це, метою цієї статті є історіографічний огляд та аналіз наукової спадщини історика про український рух 40–80-х рр. ХІХ ст.

Вагомий внесок зробив В. Міяковський в історіографію Кирило-Мефодіївського товариства, створивши більше десятка праць, присвячених братству чи його окремим діячам. З 1917 р. він почав вивчати архівні матеріали слідчих справ про кирило-мефодіївців із фондів ІІІ відділення імператорської канцелярії, а розшукані матеріали широко використав у статтях, опублікованих у 1920-х рр., власне, започаткувавши документальне студіювання історії братства. Зокрема, він першим надрукував низку джерел, де відображені програмні засади товариства⁷. В окремій розлогій статті В. Міяковський розкрив провідну роль у товаристві одного з його засновників та лідерів Миколи Гулака⁸, а також вперше опублікував найважливіші документи до історії його арешту, перебігу слідчого процесу, ув'язнення й заслання зі слідчої справи ІІІ відділення

¹ Див.: Білокінь С. Володимир Міяковський. 1888-1972 // Вісті УВАН. – Нью-Йорк, 2000. – Ч. 2. – С. 201-267.

² Володимир Міяковський. Недруковане й забуте. Громадські рухи дев'ятнадцятого сторіччя. Новітня українська література / Ред. М. Антонович. – Нью-Йорк: УВАН у США, 1984. – 509 с.

³ Винар Л. В. Міяковський. Недруковане й забуте // Український історик. – 1987. – № 1-4. – С. 186-187.

⁴ Залеська-Окиншевич Л. Володимир Міяковський // 125 років київської української академічної традиції, 1861-1986: Збірник. – Нью-Йорк: УВАН, 1993. – С. 518-523.

⁵ Білокінь С. Архівіст Володимир Міяковський // Архівна та бібліотечна справа в Україні доби Визвольних Змагань. 1917-1921 рр.: Збірник наукових праць. – К., 1998. – С. 213-222; Білокінь С. Володимир Міяковський – діяч української книги // Вісник Книжкової палати. – К., 1998. – № 2 (20). – С. 39-43; Білокінь С. Володимир Міяковський. 1888-1972 // Вісті УВАН. – Нью-Йорк, 2000. – Ч. 2. – С. 201-267; Білокінь С. Таємниці архівів не вічні... (Володимир Міяковський. 1888-1972) // Сучасність. – 1998. – Ч. 10 (450). – С. 57-81.

⁶ Борщ І. Співпраця Вадима Модзалевського та Володимира Міяковського в галузі архівного будівництва доби Української революції (1918–1920) // Архіви України. – 2008. – № 1-2. – С. 107-124.

⁷ Міяковський В. З нових матеріалів до історії Кирило-Мефодіївського братства // Україна. – 1924. – № 1-2. – С. 121-134.

⁸ Міяковський В. Микола Гулак // Шевченко та його доба. – К., 1926. – Кн. 2. – С. 114-153.

«О колежском секретаре Гулаке»¹. У ще одній ґрунтовній розвідці В. Міяковський висвітлив участь у Кирило-Мефодіївському товаристві Опанаса Марковича². Для відтворення історії братства велике значення мала праця В. Міяковського «Люди сорокових років. (Кирило-методіївці в їх листуванні)»³, у якій до наукового обігу вводилася епістолярна спадщина членів товариства. Цим суттєво розширено відомості про передумови виникнення, програму, діяльність гуртка та світогляд його членів. Соціально-економічні умови, в яких формувалися національні переконання інтелігенції 40-х рр. та зароджувалися ідеї майбутнього братства, розкриті В. Міяковським у статті «Костомаров у Рівному»⁴. Через листи історика до К. Сементовського з 1844-1845 рр. В. Міяковський висвітлив важкі враження М. Костомарова від знайомства з кріпацьким побутом українського селянства, що стало важливою причиною заснування товариства. Громадсько-політична ситуація 1840-х рр. в Україні переконливо відтворена В. Міяковським у статті «Кирило-методіївці в Археографічній комісії»⁵.

У 1920-х роках В. Міяковський здобув репутацію авторитетного шевченкознавця. Він досліджував не лише літературну спадщину поета, а й вплив його особистості та творчості на формування ідеології українського національного руху другої половини ХІХ ст. Дослідник узяв безпосередню участь в академічному виданні 1920-х рр. творів Т. Шевченка під редакцією С. Єфремова, склавши наукові коментарі до двох томів з листуванням та щоденником поета⁶. В еміграції зусиллями і заходами вченого та під його редакцією в 1947 р. у Аугсбурзі було видано програмний документ братства «Книги буття українського народу»⁷. Крім того, історик опублікував статтю «Шевченко і Костомаров»⁸, розвідку «Шевченко в колі кирило-методіївців»⁹ та низку науково-популярних статей про братство у різноманітних закордонних виданнях¹⁰.

Дослідження історії братства привело В. Міяковського до висновку про ідейну спадкоємність українського руху ХІХ ст. На його думку, народницькі ідеї, відображені у діяльності кирило-мефодіївців, без сумніву, були тією ланкою, яка з'єднувала устремління українських декабристів, зокрема членів товариства «З'єднаних слов'ян» (1823-1825 рр.), з принципами українофілів і хлопоманів 60-х рр. та українських федералістів 80-х рр. ХІХ ст.

В. Міяковський плідно досліджував український рух кінця 1850–1860-х років. Над сюжетами з його історії молодий вчений почав працювати за матеріалами фонду Управління у справах друку (цензури). У 1917 р. з'явилися його перші публікації на цю тему¹¹. Дослідник, зокрема, започаткував об'єктивне вивчення діяльності одного з ідеологів українського шістдесятництва ХІХ ст. П. Куліша (через Кулішеві ідейні хитання,

¹ Міяковський В. Нові документи до біографії М.І. Гулака // Шевченко. – К., 1928. – Річник І. – С. 175-199; Володимир Міяковський. Недруковане й забуте. Громадські рухи дев'ятнадцятого сторіччя. Новітня українська література / Ред. М. Антонович. – Нью-Йорк: УВАН у США, 1984. – С. 106-131.

² Міяковський В. Опанас Маркович у Кирило-Мефодіївському братстві // За сто літ. – К., 1927. – Кн. 1. – С. 20-47.

³ Міяковський В. Люди сорокових років (Кирило-методіївці в їх листуванні) // За сто літ. – К., 1928. – Кн. 2. – С. 33-98.

⁴ Міяковський В. Костомаров у Рівному // Україна. – 1924. – № 3. – С. 28-66.

⁵ Міяковський В. Кирило-методіївці в Археографічній комісії // Ювілейний збірник на пошану академіка М.С. Грушевського. – К., 1928. – С. 312-324.

⁶ Міяковський В. Коментарі до: Повне зібрання творів Т. Шевченка / Ред. С. Єфремов. – К., 1927. – Т. IV (Журнал) – 174 с.; К., 1929. – Т. III (Листування). – 219 с.

⁷ Костомаров М. Книги битія українського народу. – Аугсбург, 1947. – 60 с. (Підпис: Б. Янівський).

⁸ Міяковський В. Шевченко і Костомаров // Шевченко. – 1958. – Річник 7-й. – С. 16-30.

⁹ Володимир Міяковський. Недруковане й забуте. Громадські рухи дев'ятнадцятого сторіччя. Новітня українська література / Ред. М. Антонович. – Нью-Йорк: УВАН у США, 1984. – С. 132-155.

¹⁰ Там само. – С. 27-33.

¹¹ Міяковський В. Дві рукописи 60-х років, заборонені цензурою // Україна. – 1917. – Кн. 3-4. – С. 83-88; Його ж. До історії «Чернігівського листка» // Україна. – 1917. – Кн. 3-4. – С. 88-90.

войовничу натуру, особисті амбіції в громадських стосунках вона упереджено оцінювалася сучасниками та мемуарною літературою). З цього погляду заслуговує уваги стаття «З просвітньої діяльності П.О. Куліша», в якій безсторонньо оцінена його видавнича праця в 50–60-х рр. XIX ст., провідна роль в українському просвітньому русі та з'ясована проблема тодішніх напружених стосунків П. Куліша з національно свідомим громадянством¹. На думку В. Міяковського, саме Кулішеві «метелики» (невеликі українські букварі, «граматки» (читанки) та твори сучасних йому українських письменників), видані в петербурзькій друкарні, відкрили молодому поколінню шістдесятників практичні можливості для освітньої роботи в селянському середовищі.

В. Міяковський першим розпочав публікацію документальної бази для дослідження українського «хлопоманства». Зокрема, надрукував матеріали рукописного сатиричного часопису «Помийниця», який видавали учасники Київської громади в 1863-1864 рр.² У цьому джерелі через дружню, дотепну, часом гостру критику недоліків національної діяльності висвітлювалися напрями й подробиці майже невідомої тоді щоденної діяльності громади, «оживлювалися» постаті її окремих членів, з'ясовувався персональний склад осередку.

Окремим збірником В. Міяковський видрукував «Революційні відозви до українського народу 1850–1870-х рр.»³, які розкривали намагання представників польського національно-патріотичного та загальноросійського революційно-народницького рухів залучити українців до їхніх політичних планів. З іншого боку, прокламації стали свідченнями перших практичних спроб різних політичних сил в Україні поєднати вузькі інтелігентські конспірації з народними виступами⁴.

В. Міяковському належить першість у відкритті та публікації раніше невідомого масиву слідчих справ про український рух з архівних фондів державних та поліцейських установ. На основі цих джерел, а також української та польської мемуаристики, дослідник опублікував цикл статей про «шістдесятництво», в яких докладно «переказав» відкриті документи. У статті «В.Б. Антонович перед слідчою комісією» він висвітлив склад, головні напрямки, конкретні прояви роботи представників хлопоманської течії (В. Антоновича, братів Тадея та Йосипа Рильських, І. Загурського, студента Ілляша, Г. Василевського, Л. Совінського, Моргульця, Л. Сорочинського, Т. Далькевича тощо) влітку 1860 – на початку 1861 р.⁵ Показово, що в офіційних паперах діяльність цієї «партії» стала «Делом ... об образовавшемся между студентами обществе коммунистов», яке, за офіційними даними, на кінець 1860 р. складалося більше, ніж зі 100 осіб. В уяві урядовців ідеї хлопоманства переплуталися з ідеями комунізму, а українська справа – з польською пропагандою у Варшаві. Історик започаткував з'ясування делікатного питання про політичні позиції В. Антоновича в добу назрівання польського повстання 1863 р., зокрема його роль і місце в польському політичному русі кінця 50-х – початку 60-х рр. та виникненні хлопоманської течії. В цьому ракурсі важливе значення мали опубліковані В. Міяковським невідомі сторінки мемуарів В. Антоновича, в яких описаний суд польського дворянства над «зрадником» шляхетського класу В. Антоновичем та його однодумцями, політичні справи, до яких притягалися хлопомани, нагляд поліції над

¹ Міяковський В. З просвітньої діяльності П.О. Куліша // Літературно-науковий вісник. – 1919. – Кн. VII-IX. – С. 93-107.

² Марковський М., Міяковський В. «Помийниця». Українська гумористична часопись 1863 р. // Наше минуле. – 1919. – № 1-2. – С. 73-122.

³ Міяковський В. Революційні відозви до українського народу 1850–1870-х років. З матеріалів «Нашого минулого». – К., 1920. – 76 с.

⁴ Міяковський В. Друкування революційних відозв у друкарні Києво-Печерської лаври 1862 р. // Голос друку. – Харків, 1922. – Ч. 1. – С. 102-119.

⁵ Міяковський В. В.Б. Антонович перед слідчою комісією // Червоний шлях. – 1923. – № 3. – С. 234-244; Володимир Міяковський. Недруковане й забуте. Громадські рухи дев'ятнадцятого сторіччя. Новітня українська література / Ред. М. Антонович. – Нью-Йорк: УВАН у США, 1984. – С. 310-322.

В. Антоновичем і Т. Рильським у 1860-1861 рр. тощо¹. Вони стали важливим доповненням до автобіографії В. Антоновича, опублікованої М. Грушевським².

У статті «З молодих років К. Михальчука» з'ясоване складне питання переходу частини польської хлопоманської молоді до українського національного табору, адже для багатьох «українців польської культури» це означало зречення звичного соціального стану, національності, релігійної конфесії та перехід на цілком протилежні національні позиції³. На підставі офіційних матеріалів прослідковано типову життєву школу тодішніх шістдесятників, які потрапляли під слідство і таємний поліцейський нагляд як за поширенням українських книжок (Кулішевих «метеликів») серед селян, так і за підозрою у причетності до польського повстання 1863 р.

Цінною є стаття В. Міяковського «Б.С. Познанський (Народник 60-х рр.)», у якій відтворено історію зародження українського національного руху на Правобережжі⁴. Дослідник справедливо вважав, що демократичне хлопоманство, як суспільна течія серед польської демократичної молоді, спершу мало одностайне «народницьке» спрямування. Остаточне розмежування хлопоманів на ідейно ворогуючі фракції – українську (народницьку) та польську (політичну), яка присвятила себе боротьбі за відродження «Історичної Польщі», відбулося з початком активної стадії підготовки польського повстання в 1860 р. Дослідник зробив поширений потім у літературі 1920-х рр. висновок про те, що хлопоманська діяльність на теренах України була предтечею революційно-народницького «ходіння в народ» 1870-х рр. (підставою для цього став характерний епізод в історії шістдесятництва – спроба Познанського на практиці втілити ідейну програму українських «народників» у с. Дударі Канівського повіту).

Окрему розвідку В. Міяковський присвятив діяльності «шістдесятника» П. Чубинського, опублікувавши його записку 1862 р. «История моей ссылки» (в листопаді того року П. Чубинського адміністративним порядком було заслано до м. Пінеги Архангельської губернії)⁵. Справжні причини заслання П. Чубинського полягали в сепаратистській, на думку властей, діяльності хлопоманів. Такому трактуванню хлопоманство було значною мірою «зобов'язане» спершу правобережному, а потім і лівобережному дворянству, яке в зближенні молоді з народом побачило соціальну пропаганду та бажання спровокувати «нову гайдамаччину».

Стаття В. Міяковського «Київська громада» була однією з перших спроб аналітичного підходу до визначення сутності українського шістдесятництва в контексті розвитку суспільно-політичного руху в Україні в ХІХ ст.⁶ Головна думка автора зводиться до того, що «громадський рух 1860-х рр. був продовженням того, про що мріяли і чого не зробили члени Кирило-Мефодіївського товариства». За дослідником, заслуга шістдесятників полягає в тому, що вони з утопічних проектів братчиків «вилущили» життєвий зміст і мрійний ідеалізм діячів сорокових років, їхнє слов'янофільство і месіанізм перетворилися на ясну народницьку ідеологію. Однак попри такий справедливий погляд дослідник обережно допускав існування в шістдесятників політичної

¹ Міяковський В. Нові сторінки з автобіографії В.Б. Антоновича // Україна. – 1924. – № 1-2. – С. 151-160.

² Автобіографія В.Б. Антоновича // Літературно-науковий вісник. – Львів, 1908. – Кн. VII. – С. 1-17; Кн. VIII. – С. 193-204; Кн. IX. – С. 387-407.

³ Міяковський В. З молодих років К. Михальчука // Україна. – 1924. – Кн. 4. – С. 98-107.

⁴ Міяковський В. Б.С. Познанський (Народник 60-х рр.) // Україна. – 1926. – Кн. 1. – С. 72-93.

⁵ Міяковський В. Історія заслання П. Чубинського // Архівна справа. – Харків, 1927. – Кн. 4. – С. 6-13; Володимир Міяковський. Недруковане й забуте. Громадські рухи дев'ятнадцятого сторіччя. Новітня українська література / Ред. М. Антонович. – Нью-Йорк: УВАН у США, 1984. – С. 335-342.

⁶ Міяковський В. Киевская громада (Из истории украинского общественного движения 60-х гг.) // Летопись революции. – 1924. – № 4. – С. 127-150; Володимир Міяковський. Недруковане й забуте. Громадські рухи дев'ятнадцятого сторіччя. Новітня українська література / Ред. М. Антонович. – Нью-Йорк: УВАН у США, 1984. – С. 264-286.

програми, основний зміст якої полягав у забезпеченні довготривалого існування української етнічної і національної ідентичності шляхом федералізму. З точки зору сучасних знань про Київську громаду, потребує перегляду оцінка дослідником її програмних засад, зроблена на основі аналізу відомого «Отзыва из Киева» 1862 р. У цьому випадку В. Міяковський відстоював тезу про повний аполітизм тодішнього українського руху. «Лібералізм» і «мрійливе народництво» громадівців дослідник трактував як свідчення ідеологічної слабкості й неспроможності української інтелігенції, порівняно з міцніючими революційними настроями у польській та загальноросійській політичних течіях. На нашу думку, стосовно 60-х рр. подібний присуд виглядає несправедливим. У такому трактуванні не враховується, що українські шістдесятники свідомо обрали стратегічною програмою діяльності культурно-освітній напрямок і навмисне відкинули будь-яке ситуативне втручання в «політику». Необхідність політизації національних домагань принципово не відкидалася шістдесятниками, а лише вважалася передчасною в конкретних умовах політичної незрілості української селянської нації. «Культурницький підхід» шістдесятників являв собою одну з ранніх спроб втілення ідеї «коренізації»: сприяючи підвищенню грамотності українського селянства, він забезпечував добрі шанси на збільшення кількості етнічно й національно свідомих українців. Зауважимо, що не зміст статті, а її дещо заідеологізована тональність, якої більше не зустрічаємо в жодній роботі В. Міяковського, посилюють враження її суперечливості. Очевидно в ній відобразилися суспільно-політичні умови розвитку української історіографії у 1920-х рр., коли наростаюче протистояння між національною та офіційною комуністичною ідеологією відбивалося в тогочасній науковій літературі спробою поєднати об'єктивістський та марксистський методологічні підходи (стаття опублікована в журналі «Летопись революции», який послуговувався марксистською методологією).

Найпомітнішою пізньою роботою В. Міяковського з історії українського руху 60-х рр. XIX ст. є розвідка «Володимир Антонович», написана у 1964 р. (вперше опублікована в збірнику «Недруковане й забуте»)¹. У ній історик повернувся до питання про зв'язок В. Антоновича з польськими конспіративними колами в 1857-1859 рр. Ретельно дослідивши процес переходу молодого хлопомана на українські позиції, В. Міяковський спростував звинувачення В. Антоновича польською мемуарною літературою в зраді повстанській справі 1863 р. та співпраці з російським урядом. Стаття, здається, й нині залишається «останнім словом» у з'ясуванні цього дражливого питання.

В. Міяковському належить першість у з'ясуванні за документальними джерелами конкретних обставини та причин появи антиукраїнського Емського указу 18 травня 1876 р., який майже цілковито заборонив українське друковане слово. У статтях «Ювілей цензурного акту 1876 р.»² та «Записка 1874 р. про український рух»³ він, зокрема, висвітлив непривабливу роль в урядових заборонах М. Юзефовича. Дослідник опублікував знайдену в архівах III відділення доповідну записку М. Юзефовича про український рух, подану до Петербурга наприкінці 1874 р., яка мала на меті довести політичну неблагонадійність українофільства і стала прологом до появи указу. За В. Міяковським, Емський акт може бути усвідомлений у контексті урядової реакції на розвиток революційно-народницької діяльності, яка 1874 р. зазнала жорстких урядових переслідувань. Слідчі комісії викрили широкі зв'язки соціально-революційної пропаганди

¹ Володимир Міяковський. Недруковане й забуте. Громадські рухи дев'ятнадцятого сторіччя. Новітня українська література / Ред. М. Антонович. – Нью-Йорк: УВАН у США, 1984. – С. 322-334.

² Міяковський В. Ювілей цензурного акту 1876 р. // Бібліологічні вісті. – 1926. – № 3. – С. 62-73; Володимир Міяковський. Недруковане й забуте. Громадські рухи дев'ятнадцятого сторіччя. Новітня українська література / Ред. М. Антонович. – Нью-Йорк: УВАН у США, 1984. – С. 355-371.

³ Міяковський В. Записка 1874 р. про український рух // Архівна справа. – 1927. – Кн. 2-3. – С. 21-29; Володимир Міяковський. Недруковане й забуте. Громадські рухи дев'ятнадцятого сторіччя. Новітня українська література / Ред. М. Антонович. – Нью-Йорк: УВАН у США, 1984. – С. 345-354.

з українофільством. На думку уряду, літературний «сепаратизм» української інтелігенції, особливо видання й поширення українських книжок серед селян, ставав небезпечним з політичного боку, оскільки створення «особой простонародной литературы на украинском наречи» означало б закладання міцної основи для формування переконання про можливість, хай навіть у віддаленому майбутньому, здійснити «отчуждение Украины от России»¹. Саме з цього висновувалася необхідність цензурних обмежень щодо української літератури та заборона українофільської діяльності, яка ставала «легальним зряддям для нелегальної соціальної пропаганди».

У статті «Звільнення Драгоманова з Київського університету» на тлі суспільно-політичної ситуації у Києві середини 1870-х рр. досліджено обставини, що спричинили еміграцію М. Драгоманова й започаткували цілу епоху в розвитку українського руху, пов'язану з його закордонною діяльністю².

З-поміж статей В. Міяковського еміграційного періоду, присвячених історії українського руху 70–80-х рр., варто згадати запис дослідником спогадів Ореста Левицького про Київську стару громаду, які висвітлювали її працю з точки зору молодого тоді ще студента-прихильника однієї з фракцій і цікаві своїм суб'єктивізмом³.

На перший погляд може видатися, що в згаданих роботах В. Міяковського порівняно мало синтетичних узагальнень, однак це цілком зрозуміло. Сталі оцінки потребували попереднього накопичення джерел. Саме заповненню цієї порожнечі історик насамперед і присвятив свою наукову діяльність.

Таким чином, В. Міяковський став одним із перших істориків-документалістів українського руху 40–80-х рр. XIX ст. М. Антонович з цього приводу відзначав: «Трудно сьогодні без подиву читати те багатство архівних матеріалів, яке свого часу витяг наш скрупуляторно точний і докладний дослідник з небуття і, опублікувавши, зберіг для майбутніх поколінь...»⁴ Одночасно В. Міяковський започаткував створення концепції українського національного руху XIX ст., в основі якого лежав ідейний зв'язок між основними етапами українського національного відродження XIX ст. Часом дискусійні висновки історика стимулювали поглиблене студювання історії українського руху іншими дослідниками. Для сучасних фахівців науковий доробок В. Міяковського слугує відправним моментом до поглибленого дослідження означеної проблематики, адже чимало питань, вперше порушених дослідником, і нині залишаються до кінця нез'ясованими. Слід погодитися з висновком С. Білоконя про те, що в Україні вивчення могутньої культурної спадщини В. Міяковського щойно розпочато⁵, отже, чекає на свого вдумливого дослідника.

This article analyzes scientific contributions of the authoritative, but recently forgotten researcher of the Ukrainian national movement in 40-80s of the nineteenth century. Vladimir Mijakovskij, which figure combines two cells of the formation of the Ukrainian Studies in the twentieth century, Ukrainian Academy of Sciences 1920s and foreign Ukrainian Studies institutions 1930-1980s. The historian's introduction to the scientific treatment of significant array of archival sources and deployment of the concepts of contemporary Ukrainian movement, grounded in the ideological link between the main stages of Ukrainian national revival in the XIX century.

¹ Міяковський В. Ювілей цензурного акту 1876 р. // Бібліологічні вісті. – 1926. – № 3. – С. 70.

² Міяковський В. Звільнення Драгоманова з Київського університету // Україна. – 1926. – Кн. 2-3. – С. 90-96.

³ Міяковський В. З оповідань Ореста Івановича Левицького // Науковий збірник УВАН. – Нью-Йорк, 1952. – С. 104-110.

⁴ Антонович М. Володимир Міяковський // Український історик. – 1969. – № 1-3. – С. 99.

⁵ Білокінь С. Володимир Міяковський. 1888-1972 // Вісті УВАН. – Нью-Йорк, 2000. – Ч. 2. – С. 267.